

Vastavallankumoukselliset ja monarkistit

P e k k a N e v a l a i n e n

Lokakuun 1917 vallankumous Venäjällä, sen jälkeinen kansalaissota ja vuosikautia jatkunut sekasorto aiheuttivat yhden uuden ajan suurimmista pakolaisvyöryistä. Lukumääristä on erimielisyyttä, mutta joka tapauksessa Venäjältä lähti maanpakoon pitkälti toista miljoonaa keisarikunnan kansalaista. Pakolaisvirta käsitti useita vaihteita, kesti vuosia ja suuntautui moniin maanosiin. Emigraation syyt olivat monenlaiset. Ihmisiä pakeni poliittisista ja taloudellisista syistä. Kansalaissodan aikana syntyi suuria väestöliikkeitä, kun vastavallankumouksellisten armeijoiden vetäytyessä pakoon lähti sotilaiden ohella myös sotatoimialueiden siviiliväestöä. He pakenivat taistelujen alta tai punaisten koston pelossa (Marrus 1985, 53-54, 58-61, 87).

Venäjän pakolaiset olivat 1920-luvun alussa jatkuvasti liikkeellä, sillä he vaelsivat valtiosta toiseen elinpaikkaa etsimässä. Alkuaikoina emigrantteja kokoontui paljon Saksaan, josta tuli pakolaisuuden keskus ja Berliinistä heidän uusi pääkaupunkinsa. Ihmiset halusivat odottaa mahdollisimman lähellä rajaa neuvostovallan kaatumista ja kotiinpaluuta. Näiden haaveiden rapistuessa monet pakolaiset muuttivat keskeemmälle Eurooppaa, ja sen lisäksi Saksan taloudellisesti surkea tilanne 1920-luvun alussa ajoi heitä eteenpäin. Ranskasta muodostui nyt tärkein emigranttien asuinmaa ja Pariisista heidän merkittävin kaupunkinsa. Jopa kaukaiseen itään Harbiniin ja Shanghaihin asettui runsaasti Venäjän pakolaisia. Suurin osa emigrantteista juurtui kuitenkin Keski-Eurooppaan. Tilanne kehittyi sellaiseksi, että 1930-luvun alkuvuosina

heitä oleskeli eniten Ranskassa, Saksassa, Kiinassa, Puolassa, Jugoslaviassa ja Bulgariassa. (Johnston 1988, 14-15; Schlögel 1994, 237-238; Simpson 1939, 68-80, 109, 561.)

Moniin kaupunkeihin, esimerkiksi Pariisiin, Prahaan ja Varsovaan, syntyi suuria emigranttiryhmiä, joissa oli etenkin 1920-luvulla paljon venäjänkielisiä yhteisiä toimintoja. Pakolaisilla oli omia kouluja, hyväntekeväisyysjärjestöjä, työnvälitystä, kulttuuritilaisuuksia, lehtiä sekä erilaisia kerhoja ja järjestöjä. Myös erittäin vilkas poliittinen toiminta löi erityisesti alkuaikoina leimansa pakolaisyhteisöjen elämään.

Suomikaan ei jäänyt syrjään

Suomeen saapuneet Venäjän pakolaiset koostuivat karkeasti jaotellen kolmesta väestöryhmästä: venäläisistä, inkerinsuomalaisista ja itäkarjalaisista. Venäläisiksi Suomessa luokitellut emigrantit olivat enimmäkseen kansallisuudeltaan todella venäläisiä, mutta heihin kuului muitakin. Joukossa oli esimerkiksi venäläistyneitä baltiansaksalaisia, saksalaisia ja puolalaisia sekä ukrainalaisia. Oma lukunsa olivat enemmän tai vähemmän venäläistyneet, Venäjältä saapuneet Suomen kansalaiset, joista osa eli yhteyksissä emigrantteihin.

Pakolaisliike Suomeen tapahtui useissa vaiheissa ja kesti mittavana vuodesta 1918 kevääseen 1922 asti. Pakolaisuus käynnistyi venäläisten kohdalla ikään kuin puolivahingossa, sillä heitä jäi kesällä 1917 Karjalan kannakselle huviloilleen ja tiloilleen odottelemaan Venäjän tilanteen rauhoittumista. Syksyllä 1917 lokakuun vallankumouksen jälkeen varsinainen pakolaisvirta alkoi vähin erin paisua.

Suurin yhtenäinen venäläisten pakolaisryntäys tapahtui vasta maaliskuussa 1921. Silloin Suomeen karkasi muutaman päivän sisällä noin 6500 henkeä Kronstadtin epäonnistuneen kapinan loppuvaiheissa. Kapinallisten luvun on usein esitetty olleen 8000 henkilöä, mutta Suomessa laadituista luetteleista ei tällaista määrää löydy. Pakolaisuudessa heijastuivat myös sotilaalliset levottomuudet ja taistelut lähialueilla Inkerissä ja Itä-Karjalassa. Valtaosa Inkerin ja Itä-Karjalan pakolaisista tulvi Suomeen sotatoimien yhteydessä isoina joukkoina vuonna 1919 sekä vuoden 1922 alussa.

Voidaan arvioida, että Suomeen saapui vuosina 1917-1939 idästä ainakin 44 000 pakolaista, jotka jäivät maahan joksikin aikaa tai pysyvästi. Lisäksi Suomen kautta kulki useita tuhansia emigrantteja, jotka jatkoivat välittömästi matkaansa ulkomaille. Venäläisten emigranttien kokonaismäärä nousi noin 16 500 henkeen. Heimopakolaisia eli inkeriläisiä ja itäkarjalaisia oli yhteensä yli 26 000 henkilöä. Vuonna 1922 pakolaiset muodostivat enimmillään yhden prosentin Suomen väkiluvusta. Heitä oli silloin maassa noin 33 500 henkeä.

Pakolaisten lukua vähensivät paluut Neuvostoliittoon 1920-luvun alkuvuosina. Valtaosa Kronstadtin kapinallisista, eli lähes 5100 henkeä, palasi kotimaahansa – kuten noin 14 000 inkeriläistä ja itäkarjalaistakin, armahdusten nojalla. Tuhansia venäläisiä emigrantteja muutti Suomesta vuosien kuluessa Keski- ja Länsi-Eurooppaan suurempiin pakolaiskeskuksiin. Suomeen jäi vain vähän esimerkiksi emigrantteihin kuuluneita korkeita virkamiehiä ja älymystöä. 1920-luvulla maastamme poistui kaikkiaan yli 23 000 pakolaista. (Baschmakoff & Leinonen 2001, 42-45, 52; Nevalainen 1999, passim.)

Pysyvästi Suomeen jääneillä emigranteilla oli usein jokin aikaisempi side Suomeen. Se saattoi olla kesähuvila, maatila tai Suomessa oleskelleet sukulaiset. Emigrantit keskittyivät Suomessa sinne, missä enemmistö venäläisistä oli asunut jo autonomian vuosina, toisin sanoen Helsinkiin ja Kannaksella Viipuriin ja Terijoen seudulle. Suomen vanhoista venäläisyhteisöistä tuli pakolaisille tärkeitä tukipilareita.

Venäläiset muodostivat Kannaksella ja pääkaupunkiseudulla omat pienoismaailmansa, joihin kuului huomattavan vilkasta yhdistys- ja kulttuuri-toimintaa sekä sosiaalisia instituutioita. Erityisesti ikääntyneet venäläiset eristäytyivät usein näihin yhteisöihin, joissa saattoi tulla toimeen kauan pelkästään venäjän kielellä ja elää ikään kuin ulkona Suomesta. Suomessa ilmennyt venäläisvastaisuus ajoi osaltaan emigrantteja eristyksiin ja pakotti pitämään kaikissa toiminnoissa matalaa julkista profiilia.

1920- ja 1930-luvun Suomessa venäläisten yhteisöelämä oli poikkeuksellisen kaupunkimaista ja korkeakulttuurista. Siinä näkyi emigranttien keskuudessa olleen sivistyneistön ja yhteiskunnallisesti aktiivisten ihmisten runsaus. Emigranteilla oli 1920-luvun puolivälissä Suomessa yli 30 erilaista järjestöä, seuraa ja yhdistystä. Niiden lukuisuus peilasi toisaalta pakolaisten joukon sisäistä heterogeenisuutta ja monenlaisten riitaisuuksien runsautta. (Baschmakoff & Leinonen 2001, passim.) Yksi syy eripuraisuuksille olivat toisistaan poikenneet, mitä moninaisimmat poliittiset näkemykset.

Politiikkaa, politiikkaa

Kansalaisvapauksiin, jotka Venäjällä julkaistiin vuoden 1905 kuohuvien tapahtumien jälkiselvittelyissä, kuului muun ohella oikeus poliittiseen järjestäytymiseen. Mahdollisuutta käytettiin viljalti hyväksi, ja puoluekartta sekä aatteellinen kenttä muodostuivat hyvin värikkäiksi. Erilaisia puolue-ryhmittymiä, joista osa oli aivan lyhytikäisiä, ennätti muutamassa vuodessa toimia yhteensä melkein sata.

Laillisia puolueita oli vasemmiston sosialisteista ja *trudovikeista* oikeiston äkkijyrkimpiin *mustasotmlaisiin*, eli kansalliskiihkoisiin itsevaltiuden kannattajiin, asti. Duumassa nousivat lopulta johtavaan asemaan lokakuulaiset, eli maltilliset vapaa-mieliset. Lisäksi maanalaisina toimi monenlaisia ryhmittymiä, esimerkiksi anarkisteja, bolševikkeja ja terroria käyttäneitä sosialistivallankumouksellisia. (Pipes 1991, 146-148 ja 161-162; Geifman 1995, passim.)

Alexander Reichstein. Kuvitusta teokseen Elena Hellberg-Hirn: *Imperial Imprints: Post-Soviet St. Petersburg*: SKS, 2003.

Kytkenät tsaarinvallan aikaisen Venäjän poliittisiin kuvioihin näkyivät aluksi myös emigranttien poliittisessa toiminnassa. Maanpakoon joutui aatteellisista syistä paljon keisarikunnan entisiä poliittisia johtajia, jotka jatkoivat työtään uusissa oloissa. Uskottiin, että bolševikkivalta romahtaisi vastavallankumouksellisten joukkojen iskuihin tai omaan mielettömyyteensä, ja valmistauduttiin pikaiseen paluuseen Venäjälle. Kansalaissodan vuosina emigranttiälymystössä olivat johtavassa asemassa kadetit, perustuslailliset demokraatit. Heillä oli keskuselin Pariisissa, salainen toimintajärjestö Neuvosto-Venäjällä sekä edustajia vastavallankumouksellisten armeijoiden esikunnissa ja hallituksissa. Myös sosialistivallankumoukselliset olivat toiminnassaan aktiivisia.

Tällaisten länsiliittolaisiin nojautuneiden, niin sanottujen kansanvaltaisten ryhmittymien pulmana oli sekä sisäinen että keskinäinen hajaannus. Siitä, miten Venäjän asiat tulevaisuudessa järjestettäisiin, ei syntynyt yksimielisyyttä. (Johnston 1988, 34-37; Volkmann 1966, 56-57.)

Kaipuu keisarivallan alle

Kun kansalaissota päättyi ja neuvostovalta jäi lukemattomien emigranttien ällistykseksi huojattelemaan jaloilleen, heidän poliittisessa suuntauksessaan alkoi tapahtua muutoksia. Tsaarin Venäjällä tärkeimpinä vaikuttaneiden puolueiden kannatus romahti, sillä niitä ryhdyttiin pitämään aatteellisesti liian veltoina ja jopa syyllisinä kehitykselle, joka oli mahdollistanut bolševikkien pääsyn valtaan.

Poliittinen keskusta menetti näin kannattajia oikealle, keisarimielisille eli monarkisteille, mutta toisaalta myös vasemmistolle. Jälkimmäisestä oli hyvä esimerkki Keski-Euroopassa vuonna 1921 syntynyt, älymystöstä koostunut *Smena Veh* -ryhmittymä (Suuntaviittojen muuttaminen). Se kannatti Neuvosto-Venäjälle palaamista ja uskoi neuvostovaltion myönteiseen kehitykseen, mutta ryhmä oli sisäisesti hajanainen ja sai niskaansa muiden emigranttitahojen vihat. (Suomela 2001, 131-136.)

Sen sijaan keisarimielisten suuntaus, joka oli tsaarinvallan loppuvuosina Venäjällä ollut poliittis-

ten vaikuttajien keskuudessa paitsiossa, nosti vahvasti päätään emigranttien keskuudessa koti-ikävän ja vanhan kaipuun nostalgiasa. Monarkistit ryhtyivät järjestäytymään sekä Ranskassa että Saksassa vuonna 1921. Saksan Baijerissa muodostettiin silloin Ylin monarkistineuvosto (*Vysši Monarhistseski Sovet*), jonka tarkoituksena oli johtaa keisarimielisiä. Ehdokkaita tsaariksi oli kuitenkin useita, minkä lisäksi monarkistien joukko oli muutenkin hyvin hajanaista.

Oman ratkaisunsa teki suuriruhtinas Kirill Vladimirovitš, murhatun tsaari Nikolai II:n serkku. Kirill ilmoittautui vuonna 1922 Venäjän valtaistuimen valvojaksi ja julistautui vuonna 1924 keisariksi. Suuriruhtinas torjui ulkovaltojen hyökkäyksen Neuvostoliittoon bolševismin kukistamiseksi ja uskoi neuvostojärjestelmän romahtavan sisäisten tekijöiden paineessa. Kehitystä oli toki ulkopuolelta kiihdytettävä propagandalla ja muillakin toimilla. Kirill Vladimirovitš perusteli tsaariuttaan laillisella perimysjärjestyksellä, mistä tuli hänen kannattajiensa nimitys: legitimistit. Suuriruhtinaan sekava yksityiselämä naisseikkailuineen, myönteisyys väliaikaiselle hallitukselle vuonna 1917 ja hänen ohjelmansa aiheuttivat kuitenkin emigranttien keskuudessa paljon närkästystä. Kirillin kannatus uudeksi tsaariksi ei muodostunut kovin vahvaksi.

Vuonna 1921 keisariehdokkaaksi nousi myös suuriruhtinas Nikolai Nikolajevitš, joka oli toiminut maailmansodan aikana Venäjän armeijan ylipäällikkönä ja joka oli tsaari Nikolai II:n pikkuserkku. Nikolai Nikolajevitšin kannattajajoukot kasvoivat Kirill Vladimirovitšin arvostelua aiheuttaneen keisarijulistuksen jälkeen. Ylin monarkistineuvosto asettui Nikolai Nikolajevitšin taakse. Sen lisäksi tärkeä oli kenraali Pjotr Wrangelin johtaman ja yli koko maailman ulottuneen entisten upseereiden etuja ajaneen Yleissotilaallisen liiton ROVS:n (*Russki Obštše-voinski Sojuz*) Nikolaille antama tuki. Vuoden 1924 lopussa Nikolai Nikolajevitš ilmoitti ryhtyvänsä keisarimielisten ylipäälliköksi neuvostovastaisessa taistelussa. Hänen linjauksensa olivat paljon kovempia kuin Kirill Vladimirovitšillä. Nikolain esikunta uskoi, että neuvostovalta voitaisiin kaataa ulkomaiden hyökkäyksellä Neu-

vostoliittoon.

Huolimatta siitä, että tulevan keisarin henkilöllisyydestä oli monenlaisia mielipiteitä, monarkismi kasvoi Venäjän emigranttien keskuudessa johtavaksi poliittiseksi suunnaksi. Mennyttä haikailtaessa ja isänmaahan kaivatessa tsaarinvallan ajan epäkohdat unohtuivat. Yhden arvion mukaan 1920-luvun puolivälissä sellaisista emigranteista, jotka jotenkin osallistuivat poliittiseen toimintaan, ehkä jopa 85 prosenttia kannatti keisarivaltaa, suurin osa Nikolai Nikolajevitšiä.

Monarkismin tähti alkoi 1920-luvun lopulla kuitenkin himmetä. Suuriruhtinas Nikolai Nikolajevitš kuoli vuonna 1929, eikä Kirill Vladimirovitšistä ollut kaikkia keisarimielisiä yhdistäväksi johtohahmoksi. Hän luopuikin vapaaehtoisesti tsaariudesta vähän ennen kuolemaansa, vuonna 1938. (Burbank 1986, 184-188; Johnston 1988, 37-39; Volkmann 1966, passim.)

Monarkismi sai kannatusta myös nuorehkon emigranttipolven keskuudessa nuorvenäläisen liikkeen eli *mladorossien* (*Sojuz Mladorossov*) muodossa. Nämä toimivat aktiivisesti vielä silloinkin, kun ikääntyneemmät alkoivat väsyä ja menettää uskonsa. Liikkeen perustaja oli Aleksandr Kazembek, joka oli saanut ajatuksiinsa vaikutteita Italian fasismista. *Mladorossit* uskoivat Neuvostoliiton luhistuvan sisäisessä vallankumouksessa, jota oli toki ulkoapäin avustettava. Nuorvenäläisten haave oli kansallinen Venäjä, jota hallitsisi vahva keisari neuvostojen tuella. Tavoitteena oli näin jonkinlainen neuvostomonarkia.

Mladorossit tunnustivat keisariksi Kirill Vladimirovitšin, joka puolestaan antoi heille tukensa. Nuorvenäläistä liikettä pidettiin käytännössä Kirillin kannattajien nuorisojärjestönä. Pariisista johdetun liikkeen suosio oli laajimmillaan niinkin myöhään kuin 1930-luvun puolivälissä. *Mladorossien* ohjelma ja eritoten neuvostojärjestelmän joidenkin piirteiden hyväksyminen herättivät kuitenkin emigranttien keskuudessa runsaasti vastustusta. Monet epäilivät, että neuvostotiedustelu oli rakensanut nuorvenäläisen liikkeen tavoitteidensa peitejärjestyksi. (Nevalainen 1999, 190-191.)

Fasismien varjossa

Emigranttien poliittisessa liikehtimisessä alkoi 1930-luvun alussa näkyä uusia suuntauksia, jotka heijastelivat maailmanpoliittisia tapahtumia. Pakolaiset perustivat eritoten Kaukoidässä, Saksassa ja itäisen Keski-Euroopan maissa fasistisia ryhmittymiä, jotka panivat toivon neuvostovastaisessa toiminnassaan Japaniin ja kansallissosialistiseen Saksaan. Järjestöistä oli tärkein kasakka V. M. Baidalakovin Belgradissa perustama Uuden polven kansallinen työn liitto (*Natsionalno-Trudovoi Sojuz Novogo Pokolenija*), joka sai kannattajia myös Yleissotilaallisen liiton piireistä. Emigranttien fasistiset järjestöt olivat kuitenkin keskenään alituisissa riidoissa ja sisäisestikin eripuraisia. Vuoden 1938 alussa Berliinissä perustettiin kansallinen rintama, jonka tarkoituksena oli nimenomaan yhdistää ryhmittymiä. Yritys osoittautui jokseenkin toivottomaksi.

Emigranttien poliittiseen kenttään loivat oman väriläiskänsä Venäjän entisen keisarikunnan vähemmistökansallisuuksien järjestöt. Kasakoilla, monien Kaukasian kansojen edustajilla ja ukrainalaisilla oli pakolaisuudessa ryhmittymiä, joiden tavoitteena oli kaataa neuvostovalta kotiseuduilla. Järjestöistä oli tunnetuin Ukrainan kansallismielisten liitto OUN (*Organizatsija Ukraïnskih Natsionalistiv*). Se ajoi Ukrainan itsenäisyyttä ja turvautui toistuvasti terrorismiin. (Bakich 1994, 313-314; OIRVR, 120, 126-130; Subtelny 1994, passim.)

Vuosien kuluessa emigranttien poliittisten järjestöjen jäsenmäärät vähenivät ja toiminta hiipui. Erityisesti pakolaisuudessa syntynyt tai varttunut nuori polvi menetti 1930-luvulla mielenkiintoaan. Venäjän tulevaisuus ja paluu sinne ei enää kiinnostanut nuoria sillä tavoin kuin iäkkäämpiä, vaan tavoitteena oli sopeutua ja menestyä uudessa asuinmaassa.

Toinen maailmansota herätti kuitenkin niiden toiveet, jotka olivat jaksaneet uskoa neuvostojärjestelmän romahtamiseen. Saksa rakensi sotavangiksi jääneen kenraali Andrei Vlasovin nimen ympärille Venäjän vapautusliikettä, johon myös Saksassa toimineet emigranttipiirit katsoivat odottaen.

Neuvostoliittolaisista sotavangeista koottiin Vlasovin johtama Venäjän vapautusarmeija ROA (*Russkaja Osvoboditel'naja Armija*). Siinä palveli pakolaisia omista vapaaehtoisuudostelmissä ja muissa tehtävissä. Saksan miehityspoliittikka Neuvostoliitossa muodostui kuitenkin emigranteille petty-myksekseksi, sillä heidän kansallismieliset tavoitteensa eivät saaneet saksalaisilta minkäänlaista kannatusta. Monet emigrantit eivät sitä paitsi edes hyväksyneet Saksan hyökkäystä Neuvostoliittoon. Heitä taisteli myös Saksaa vastaan niiden asuinmaidensa armeijoissa, jotka olivat liittoutuneiden puolella. (Dallin 1981, passim; Schlögel 1994, 254-255.)

Suomessakin monarkistit vahvoilla

Vaikka Suomessa oleskeli pysyvästi vähän emigrantteja Ranskaan tai Puolaan verrattuna, heidän poliittiset järjestönsä olivat maassamme silmiinpistävän runsaslukuisesti edustettuina. Jotakuinkin jokaisella vähänkin merkittävällä ryhmittymällä oli Suomessa toimintaa tai ainakin yhteyksiä tänne. Suomen sijainti Neuvostoliiton vieressä ja edut, joita sillä nähtiin olevan käytännön työlle, vaikuttivat esimerkiksi asiamiesten ja propagandan lähettämiseksi itään.

Pakolaisuuden ensimmäisinä vuosina emigranttien poliittisen toiminnan kenttä oli Suomessa sangen värikäs. Kadetit ja sosialistivallankumoukselliset olivat näkyvissä asemassa, sillä he vaikuttivat pakolaisten monien edunvalvontajärjestöjen johtopaikoilla. Lyhyen aikaa Helsingissä ilmestyneen *Put*-lehden (Tie) ympärillä oli ryhmittymä, joka kannatti paluuta kotimaahan (Pankakoski 1991, 59-60, 64 ja 77-78; Suomela 2001, 132-134). Emigranttien poliittiset keski- ja vasemmistoryhmät hiljensivät kuitenkin nopeasti. Monet niitä kannattaneet älymystön edustajat nimittäin muuttivat Suomesta suurempiin pakolaiskeskuksiin ja joitakuita viranomaiset karkottivat maasta. Suomessakin painopiste siirtyi poliittisen kentän oikealle laidalle ja monarkismiin.

Kirill Vladimirovitš sai aluksi eniten kannatusta, kun keisarimieliset alkoivat järjestäytyä Suo-

messä. Tärkeä syy tähän oli se, että hän oli oleskellut kevästä 1917 lähtien melkein kolme vuotta maanpaossa Haikon kartanossa. Hänellä oli tältä ajalta paljon henkilökohtaisia tuttavuuksia erityisesti emigranttiupseerien keskuudessa, joista monet kuuluivat syntyperältään muihin kuin isovenäläisiin. Kirillin virallisina edustajina toimivat Suomessa kenraalimajuri Julian Javid, valtioneuvos Vladimir Krestjanoff ja kenraali Aleksandr Tavaststjerna.

Legitimistien rivit kuitenkin hupenivat ja heitä arvioitiin 1920-luvun lopussa olleen tuskin sata henkeä. Myös Suomessa keisarimielisten enemmistö keskittyi ennen pitkää Nikolai Nikolajevitšin taakse, mistä päätettiin vuoden 1924 alussa Viipurissa pidetyssä suuressa kokouksessa. Nikolai Nikolajevitšin lähettiläänä ja hänen kannattajiensa johtajana Suomessa oli Ylimmän monarkistineuvoston edustaja, joina pisimmän aikaa toimivat everstit Artemij Grigorjeff ja Andrei Jevreinoff. Vuoteen 1927 mennessä perustettiin 12 neuvoston alaista osastoa Helsinkiin, Kannakselle ja Raja-Karjalaan. Niissä sanottiin olleen reilut tuhat jäsentä, vaikka Etsivä keskuspoliisi sai määräksi vain noin 280 henkeä. Suoraan Nikolai Nikolajevitšin esikunnan alaisuudessa toimivat lisäksi Yleissotilaallisen liiton Suomen osasto ja Venäläinen nuorisoliitto. Monarkistit hallitsivat kaikkineen emigranttien järjestö- ja yhdistyselämää Suomessa. (Baschmakoff & Leinonen 2001, 121, 123-125; Pankakoski 1991, passim.)

1930-luvun alussa näkyneet suunnanmuutokset Suomessa emigranttien poliittisessa toiminnassa heijastelivat liikehtimistä, jota ilmeni keskeimmällä Eurooppaa suurissa pakolaiskeskuksissa. Se oli väistämätöntä, koska Suomessa toimineet järjestöt ja osastot olivat sieltä käsin ohjattuja. Nikolai Nikolajevitšin kuolema merkitsi Suomessakin hänen kannattajilleen iskuja ja aktiivisuuden vähenemistä. Ylimmän monarkistineuvoston edustus oli enää nimellistä, minkä lisäksi viranomaiset lakkauttivat Venäläisen nuorisoliiton.

Keisarimielisten loru ei kuitenkaan ollut vielä lopussa, sillä nuorvenäläinen liike juurtui Suomeen ja sen myötä Kirill Vladimirovitš sai jälleen uusia kannattajia. Ensimmäinen *mladorossien* osasto

perustettiin Helsingissä vuonna 1932, ja muutamina vuosina toiminta oli vilkasta. Lisäksi kaukana Raja-Karjalassa, Suojärvellä, nuorvenäläisillä oli aktiivinen, yli 50 jäsentä käsittänyt osasto, joka parhaimmillaan järjesti viikoittain kokouksia ja juhlia. *Mladorossien* johtajina Suomessa toimivat Aleksander Holthoer ja Eugen Frisk.

Sisäiset riitaisuudet, etenkin epäilyt neuvostotiedustelun soluttautumisesta, alkoivat kuitenkin nopeasti ravistella nuorvenäläisten joukkoja. Toiminnan loppumisen syynä oli silti se, että Suomen valvontaviranomaiset lakkauttivat järjestön. Monista kielloista huolimatta *mladorossit* nimittäin lähettivät propagandaa ja ilmeisesti asiamiehiäkin rajan yli Neuvostoliittoon. (Holthoer 1991, 126-127; Nevalainen 1999, 193.)

Ukrainalaisten politikointi Suomessa

Fasismien nousu emigranttipolitikoinnissa alkoi 1930-luvun alussa näkyä myös Suomessa uudenaikaisina suuntauksina. Ajatus turvautumisesta kansallissosialistiseen Saksaan neuvostovallan kukistamiseksi sai suosiota erityisesti upseerien keskuudessa, Yleissotilaallisessa liitossa. Sen piirissä kenraalimajuri Severin Dobrovolski julkaisi Viipurissa pari vuotta *Klitš*-nimistä lehteä, jossa hekumoititiin Saksan ja Neuvostoliiton välisen sodan mahdollisuudella (Baschmakoff & Leinonen 2001, 120-121). Varsinaisista emigranttien fasistijärjestöistä oli Suomessa eniten jäseniä ja toimintaa Uuden polven kansallisen työn liitolla. Muillakin fasistisilla ryhmittymillä oli yhteyksiä Suomeen, ja lehtiä sekä muuta materiaalia lähetettiin tänne Harbinista ja Yhdysvalloista saakka. Fasistijärjestöt jäivät Suomessa kuitenkin reunailmioiksi eikä kannattajia ollut paljon.

Ukrainalaisia pakolaisia oli Suomessa vähän, muutamia kymmeniä henkilöitä. Monet olivat entisiä Kronstadtin kapinallisia ja heilläkin oli kansallista ja järjestötoimintaa jo vuonna 1921. Toiminta vilkastui kuitenkin vasta sen jälkeen, kun Ukrainan kansallismielisten liitto OUN levitti vaikutustaan Suomeen. Vuonna 1936 perustettiin Ukrainalainen

Alexander Reichstein. Kuvitusta teokseen Elena Hellberg-Hirn: *Imperial Imprints: Post-Soviet St. Petersburg*: SKS, 2003.

Hromada Suomessa r.y, jolla oli kolme paikallis-osastoa. Niissä opiskeltiin ja pidettiin yllä kansallishenkeä, mutta osa jäsenistä suunnitteli myös tiedustelua Neuvostoliittoon. Suomen viranomaisten arvioiden mukaan saavutukset jäivät vähäisiksi, mikä ei sinänsä ollut ihme. Ukrainalaisten toimintaa Suomessa johti opettaja Kondrat Poluvetko. Samalla hän kuitenkin palveli neuvostotiedustelun leivissä.

Inkerin ja Itä-Karjalan pakolaisilla ei ollut varsinaisia poliittisia liikkeitä, vaikka heidän järjestönsä ottivat poliittista kantaa. Myös yhteydet venäläisten emigranttien ryhmittymiin jäivät satunnaisiksi, jos kohta niitä oli jonkin verran. Muutamat inkeriläisten johtajat hakivat kansallisille haaveilleen tukea aivan 1920-luvun alussa niiltä emigranttipiireiltä, joita sanottiin kansanvaltaisen politiikan kannattajiksi. Etenkin maisteri Kaapre Tynni oli yhteistyössä kadettien ja sosialistivallankumouksellisten kanssa, sillä hänellä oli tuttavuuksia jo tsaarinvallan loppuvuosien ajoilta. Tästä ei ollut inkeriläisille kuitenkaan mitään iloa ja yhteistyö tyrehtyi

nopeasti.

Itä-Karjalan pakolaisilla ja venäläisillä emigrantteilla oli jossakin mitassa yhteistoimintaa Raja-Karjalassa. Salmassa ja Suojärvellä muutamia kymmeniä, yleensä pitkälle venäläistyneitä aunukselaisia, lyöttäytyi 1920-luvun puolivälissä keisarimielisten joukkoihin, Nikolai Nikolajevitšin kannattajiin. Venäläiset monarkistit värväsivät Aunuksen pakolaisia rajan taakse tiedustelemaan ja viemään propaganda-aineistoa, ja jossakin vaiheessa suunniteltiin, että heitä jopa koulutettaisiin sisseiksi tekemään sabotaaseja. *Mladorossit* puolestaan houkuttelivat 1930-luvulla jälleen aunukselaisia omaan toimintaansa mukaan. Kaikkineen Itä-Karjalan pakolaisten kytkennät venäläisten emigranttien poliittisiin ryhmiin jäivät kuitenkin reunailmiöksi. (Nevalainen 1999, 196-197; Tynni 1990, s. 270-271.)

Emigranttien poliittisessa toiminnassa Suomessa näkyivät 1930-luvun kuluessa samanlaiset väsymisen piirteet kuin muuallakin maailmassa. Neuvostojärjestelmän kaatamista suunnittelivat ja touhusivat yhä harvemmat ihmiset ja erityisesti nuori

polvi vieraantui asiasta. Suomen valvontaviranomaisia huoletti päinvastoin se, että venäläisten keskuudesta alkoi löytyä lisääntyvästi sellaisia, jotka ihannoivat Neuvostoliittoa ja pitivät sitä vanhan Venäjän oikeutettuna seuraajana. Epäilyt kommunistisuudesta veivät talvi- ja jatkosodan aikana joukon emigrantteja turvasäilöön, telkien taakse. Mutta yhtä lailla heitä palveli Suomen armeijankin riveissä puna-armeijaa vastaan.

Suomi hämäreiden puuhien polttopisteessä

Ulkomaille paenneiden kansalaisten vastavallankumouksellinen toiminta ei neuvostovallan alkuvuosina ollut bolševikeille mikään leikin asia vaan todellinen ja sellaiseksi tiedostettu uhka. Vaikka kansalaissota päättyi, kamppailu kapinallisia ja suoranaisia rosvojoukkoja vastaan jatkui Neuvostoliitossa paikoitellen alituisena vuoteen 1925 saakka. Monesti aseita, johtajia ja yllytystä oli saatu rajojen takaa. Balkanilla kenraali Pjotr Wrangelin valkoisen armeijan joukko-osastoja odotteli muodostelmissa jopa kolme vuotta hetkeä, jolloin voitaisiin hyökätä Neuvostoliittoon.

Neuvostoliitossa tapahtui pitkään terrori-iskuja ja murhia, joiden takana olivat sekasortoa ajaneet emigranttien järjestöt. Rajojen takaa tulvi lisäksi vastavallankumouksellista propagandaa, kiihottajia ja vakoilijoita, minkä lisäksi ulkomailta murhattiin useita neuvostodiplomaatteja. (Andrew & Gordievsky 1991, 94-106; Pipes 1991, 646-653.) Neuvostokansalaisten mieliin syöpyi ja syövytettiin, eikä täysin aiheetta, epäluuloa ja pelkoa ulkomailta iskevistä emigranttivehkeilijöistä. Nämä ilmiöt vilahtelevat kaunokirjallisuudessakin, esimerkiksi Mihail Bulgakovin teoksessa *Saatana saapuu Moskovaan* sekä Ilja Ilfin ja Jevgeni Petrovin satiirissa *Kaksitoista tuolia*.

Suomesta, etenkin Karjalan kannaksesta ja rajasta siellä, tuli tärkeä sillanpääasema emigranttien itään suuntautuneelle maanlaiselle työlle. Rajan yli vei lukuisia etappireittejä ja Pietariin/Leningradiin oli lyhyt taival. Luultavasti kaikki tärkeimmät Venäjän emigranttien järjestöt, jotka har-

joittivat vastavallankumouksellista käytännön toimintaa neuvostovaltiossa, lähettivät sinne Suomesta käsin miehiä ja propagandaa. Tästä kaikesta on mahdotonta hahmottaa kokonaisuutta, sillä hankkeet pyrittiin tietysti pitämään salassa ja myöhemmin osa yrityksistä jäi pelkiksi puheiksi.

Säännöllisen tiedustelutoiminnan Suomesta itärajan taakse aloittivat kenraali N. I. Judenitšin asiamiehet vuonna 1919 Neuvosto-Venäjän kansalais sodan aikana. Emigrantit yrittivät Pariisia ja Varsovaa myöten järjestää heti 1920-luvun alussa Kannaksen kautta tiedustelua ja terroritoimintaa Pietariin, mutta useat hankkeet romahtivat nopeasti.

Suomesta käsin harjoitettiin kuitenkin myös sellaista vastavallankumouksellista työtä, josta aiheutui neuvostoviranomaisille runsaasti päänvaivaa ja ajoittain suoranaista paniikkia. Menestyksekkäintä ja pitkäaikaisinta se oli monarkisteilla. Kirill Vladimirovitšin kannattajien tiedustelua johtivat 1920-luvulla kenraalimajurit Vladimir Boisman ja Theodor Charpentier, joiden yhteydet pelasivat vuosia Terijoelta itään. 1920-luvun puolimaissa harkittiin jopa terroristien lähettämistä, mutta siitä ei ilmeisesti tullut mitään. Legitimistien ongelmana olivat vähenevät rahavarat, mihin aktiivisuus ennen pitkää tyrehtyi.

Nikolai Nikolajevitšin ryhmittymän vastavallankumoukselliselle toiminnalle Suomi oli tärkeä eteen itään. Kovan linjan monarkistit panostivat vakoiluun, propagandan lähettämiseen ja terroriin. Suomessa suuriruhtinas Nikolain leivissä palveli monta miestä. Vuosia vakoiluverkkoa pyörittänyt ja useille tahoille palveluksiaan tarjonnut kenraali Eugenie Högström toimi ennen hämäreräistä kuolemaansa lyhyen aikaa kenraali Aleksandr Kutepovin asiamiehenä Suomessa. Kutepov puolestaan puuhasi Pariisissa Nikolai Nikolajevitšin tiedustelupäällikkönä. Högströmin agentit liuskelivat Moskovassa asti.

Monarkistien toiminta kiihtyi 1920-luvun puolivälissä, kun suuriruhtinas Nikolai oli antanut oman keisarijulistuksensa ja ukaaseja, joissa kehoitettiin entistä kovemmin iskemään bolševikkeja. Tämä heijastui selvästi myös Suomessa. Keisari mieliset rakensivat uusia tiedustelulinjoja rajan yli ja suun-

nittelivat sabotaasi- ja sissiryhmiä. Yleissotilaallinen liitto käynnisti Kannaksella jopa upseerien kouluttamiseksi opintokurssit, jotka Suomen viranomaiset kuitenkin katkaisivat alkuunsa.

Ylimmän monarkistineuvoston edustajana Suomessa toiminut eversti Artemi Grigorjeff harjoitti vakoilua sekä koetti koota taisteluryhmiä venäläisistä ja aunukselaisista pakolaisista. Viipurissa Venäläisen nuorisoliiton kiihkeät nuorukaiset puhuivat terroriteoista ja harjoittelivat niitä varten ammuntaa. Nuorisoliiton vetäjä, kapteeni Vladimir Granberg, yritti Kannaksella kerätä myös inkeriläisiä sissi-iskuja varten, mutta se epäonnistui.

Nikolai Nikolajevitšin kannattajat kokosivat 1920-luvun puolivälissä jopa suoranaisen taistelujärjestön, joka turvautui propagandan ohella terroriin. Tämän Venäläisen totuuden veljeskunnan (*Bratstvo Russkoi Pravdy*) yhteyksiä itään järjesteli Suomessa luutnantti Anatoli Toll, joka oli aloittanut tiedustelun jo vuonna 1919 kenraali Judenitšin leivissä. (Nevalainen 1999, 200-201.)

Monarkistien aktiivinen toiminta Suomen kautta huipentui maailmanlaajuisista julkisuutta herättäneisiin tapahtumiin vuonna 1927. Osoitautui, että emigranttien vakoilu- ja terroritoimet Neuvostoliitossa olivat neuvostotiedustelun soluttamia, ja että monet sabotaasiryhmät olivat jääneet jo alussa kiinni, vaikka länteen oli lähetetty tietoja niiden suurista tuhotöistä. Kenraali Kutepovin ehdotuksesta, Suomen armeijan yleisesikunnan ja brittien tiedustelupalvelun tietien, emigrantit lähettivät Suomesta vuonna 1927 Neuvostoliittoon kuusi terroristijoukkoa, joiden piti saada pahaa jälkeä aikaan. Menestys jäi vähäiseksi, yhdeksi pommiräjähdykseksi Leningradissa.

Nämäkin tapahtumat olivat ainakin osittain Neuvostoliiton tiedustelupalvelun OGPU:n (*Objedinjonnoje Gosudartsvennoje Polititseskoje Upravlenije*) soluttamia ja provosoimia. Niitä seurasi Suomessa emigranttien karkotuksia ja terroristien näytösoikeudenkäyntejä Neuvostoliitossa. Tapahtumat muodostuivat loppuhuipennukseksi neuvostotiedustelun operaatio Trustiksi (*Trest*) kutsutulle suurelle harhautukselle. (Baschmakoff & Leinonen 2001, 121-123; Pankakoski 1991, 123-131, 141-143.)

Kuhinaa itärajalta

Emigranttien mahdollisuudet maanalaiseen työhön Neuvostoliitossa vähenivät 1920-luvun lopulla muutenkin ratkaisevasti. Solutettujen tiedustelulinjojen uudistaminen osoitautui monesti mahdottomaksi ja eripuraiset emigranttijärjestöt riitelivät sisäisesti yhä enemmän vatvoessaan Trustin paljastuksia. Tämä näkyi myös Suomessa. Monarkistien vakoilutyö Suomen kautta alkoi jäädä muillekin tahoille palvelujaan myyneiden ammattitiedustelijoiden varaan.

Salaperäisissä aikeissa Suomesta itärajan taakse livehtaneiden kulkijoiden virta ei kuitenkaan loppunut, vaikka Neuvostoliitossa mahdollisuudet vastavallankumouksellisille toimille kävivät yhä vähäisemmiksi. Uutta puhtia tiedusteluun ja terrorisuunnitelmiin toi 1930-luvun alussa fasismin nouseva vaikutus emigranttien poliittisissa ryhmittymisissä. Kenraalimajuri Severin Dobrovolski, joka oli jo 1920-luvun alussa yrittänyt pystyttää sosialistivallankumouksellisten tiedustelua Suomen kautta, sai vuonna 1933 tehtäväksi järjestää Yleissotilaallisen liiton uuden vakoiluyhteyden Neuvostoliittoon Kannaksella. Taustakytkyt johtivat kansallissosialistisen Saksan tiedustelupalveluihin. Yhtä lailla japanilaiset värväsivät hänet hoitamaan etappireittiä Neuvostoliittoon. Dobrovolski lähetti miehiä itään vaihtelevalla menestyksellä, ja lasku toiminnasta oli myöhemmin kova. Severin Dobrovolski oli nimittäin yksi niin sanotuista Leinon vangeista, jotka luovutettiin Suomesta Neuvostoliittoon keväällä 1945.

Emigranttien fasistijärjestöistä säännöllisintä toimintaa Suomen kautta Neuvostoliittoon harjoitti Uuden polven kansallisen työn liitto, jolla oli Kannaksen rajalla etappireitti. Muidenkin fasistiryhmittymien propagandaa lähetettiin tai yritettiin lähettää Suomen kautta itärajan taakse. (Nevalainen 1999, 202.)

Suomi ja sen itäraja pysyivät parikymmentä vuotta tärkeänä sillanpäänä Venäjän emigranttien maanalaisessa toiminnassa itään. Eikä sekään riittänyt. Monien maiden tiedustelupalvelut Suomen sotilastiedustelua myöten käyttivät emigrantteja

agentteinaan hankkiessaan tietoja neuvostovaltiosta. Suomen itärajalla, etenkin Karjalan kannaksella, kävi pitkään outo kuhina. Todellisuus oli monesti ihmeellisempi kuin huimimmissakaan vakoiluromaaneissa.

Neuvostotiedustelun vastaiskut

Moskova ei suinkaan jäänyt pyörittelemään peukaloitaan emigranttien vastavallankumouksellisen toiminnan edessä. Yksi tärkeimpiä neuvostotiedustelun tehtäviä oli 1920-luvun alusta lähtien soluttautua emigranttien järjestöihin ja pyrkiä ehkäisemään niiden vaikutus. Ensimmäinen suuri Neuvosto-Venäjän turvallisuuspalvelun tämäntyyppinen operaatio oli nimeltään *Sindikat* (Syndikaatti), jossa soluttauduttiin entisen ministerin ja sosialistivallankumouksellisen Boris Savinkovin pelättyyn terroristijärjestöön vuonna 1920. Syksyllä 1921 voitiin Neuvosto-Venäjällä sitten tuomita järjestön jäsenistä 44 henkeä, vaikkakin itse Savinkov jatkoi vielä rajojen takaa toimintaansa.

Neuvostotiedustelun mielenkiinto emigranttien ja heimopakolaisten toimiin näkyi myös Suomessa heti 1920-luvun alussa. Pakolaisia luetteloitiin, heistä kerättiin tietoja ja heidän keskuudestaan hankittiin asiamiehiä. Vakoilutyö ei jäänyt vaille tuloksia. Jo vuonna 1921 Pietarissa murskattiin kadetteja lähellä olleiden piirin Tagantsevin salaliitto, jota ohjattiin Suomesta käsin. Seuraavana vuonna tuhoutui everstilutnantti Yrjö Elfvingenin johtama tiedusteluverkko, johon hän oli saanut rahoitusta Boris Savinkovilta ja puolalaisilta. Vuoden 1921 lopulla Moskova käynnisti suurisuuntaisen hankkeen, jonka tarkoituksena oli iskeä emigranttijärjestöiltä jalat alta. Tässä operaatio Trustissa neuvostotiedustelu loi muka vastavallankumouksellisten voimien kattojärjestön, johon tärkeimmät emigranttitahot saatiin houkutelua mukaan.

Moskova pystyi agenteillaan soluttamaan lukuisat pakolaisjärjestöt, paljastamaan niiden kannattajia Neuvostoliitossa ja lähettämään ulkomaiden tiedustelupalveluille harhätietoa. Trustin kiemuroissa onnistuttiin Neuvostoliittoon houkuttelemaan vaarallisiksi koettuja henkilöitä, esimerkiksi Yrjö

Elfvingren, Boris Savinkov ja brittiläinen tiedustelumies Sidney Reilly. Kaikki he menettivät henkensä. Suomella oli tärkeä osa Trustin toteuttamisessa sikäli, että Kannaksen rajalla sijaitsi paljon käytetty etappitie. Sitä kautta esimerkiksi Reilly meni kuolemaansa. Trusti paljastui keväällä 1927, kun kaksi asiamiestä pakeni Suomeen ja ilmoitti kaiken olevan harhautusta.

Huolimatta Trustin menestyksestä ja emigranttien toiminnan vähentymisestä neuvostotiedustelun kiinnostus ei vähentynyt eivätkä otteet pehmenneet. Terroriin jatkuvasti uskonut kenraali Kutepov siepattiin Pariisissa vuonna 1930 ja teloitettiin. Samanlaisen kohtalon koki myöhemmin myös kenraali Jevgeni Miller. (Andrew & Gordievsky 1991, 93-106; OIRVR 1997, 110-118; Suomesta erit. Pankoski 1991, 62-68, 75-77, 138-140.)

Emigranttipiireissä noussut fasismi aiheutti 1930-luvulla Neuvostoliitossa uutta huolta. Se näkyi myös Suomessa fasistiryhmittymien tarkkailuna. Esimerkiksi kenraali Dobrovolskin itärajan taakse lähettämiä tiedustelijoita tiedettiin usein odottaa ja he katosivat sille tielleen.

Keinot, joilla neuvostotiedustelu pureutui pakolaisten yhteisöihin, olivat monet. Tuottoisinta oli värvätä heidän joukostaan asiamies, jolla oli vakiintunut asema ja paljon tuttavuuksia. Etenkin Viipurissa ja muualla Kannaksella sattui useita kohua herättäneitä tapauksia, joissa joku arvostettu henkilö paljastui agentiksi. Nähtävästi eniten julkisuutta sai vuonna 1935 Viipurissa ilmi tullut laaja vakoilujuttu, jossa päätekijänä oli everstinä esiintynyt Sergei Ginken-Bogajevski. Hän luovutti avustajaverkkonsa kanssa vuosikautia Viipurin neuvostokonsulaatille tietoja emigranttipiireistä ja myös Suomen sotilasasioista.

Raha, joskus alkoholisoituneiden ihmisten viinanhimo, tarve päteä tai neuvostovallan alla olevan kotimaan kaipuu – siinä keskeisiä tekijöitä, joiden avulla neuvostotiedustelu hankki emigrantteja verkostoihinsa. Toisaalta joitakin voitiin kiristää käyttämällä pakolaisten Neuvoliitossa olevien omaisten kohtaloa peukaloruuvina. Lisäksi suositettiin provokaatioita, joista operaatio Trust oli näkyvin. Esimerkiksi talvella 1929-1930 Helsingissä oli

suunnitteilla emigranttinuorten taistelujärjestö, jonka vetäjäksi osoittautui Neuvostoliiton lähetystön toinen sihteeri. (Baschmakoff & Leinonen 2001, 126; Nevalainen 1999, 206-209.)

Olivatpa konstit mitkä tahansa, neuvostotiedustelu pystyi Suomessa ja muualla maailmassa tunkeutumaan jokaiseen tärkeimpään emigranttijärjestöön. Niiden vastavallankumouksellinen toiminta, joka alkuvuosina oli todellinen vaara, kyettiin demoralisoimaan ja sekoittamaan keskinäiseksi riiteleyksi. Lisäksi joukko pakolaisia saatiin värvätyksi palvelemaan ylipäätään Neuvostoliiton tiedustelua, etenkin vakoilemaan sotilaallisia asioita.

Tiedustelulla oli emigranttityhteisöille huomattava ja psykologisesti hajottava vaikutus. Ensiksikin, saatiin aikaa usein vainoharhaisuutta muistuttavaa kauhua kaikkea Neuvostoliittoon liittyneitä kohtaan. Toiseksi, epäilyt ja huhut milloin kenenkin palvelusta neuvostotiedustelun leivissä aiheuttivat keskinäistä kahinointia ja epäluottamusta. Saattoi syntyä kummallinen vaikeneminen, pelon ja juonittelemisen ilmapiiri, jonka havaitsi Suomessakin vanhojen emigranttien käyttäytymisessä vielä 1990-luvun jälkivuosina.

Turhuuksien roviolla hiiltyneet haaveet

Lukuisat poliittiset ryhmittymät, niiden kokoukset ja suunnitelmat bolševismin jälkeisen Venäjän rakentamisesta olivat erityisesti 1920-luvulla hyvin näkyvillä maailmalla emigranttityhteisöjen elämässä. Kaikkeen tähän liittyi myös lohduton eripuraisuus ja hajaannus. Enemmistö pakolaisten syvistä riveistä oli toki tästä sivussa, sillä jo yksistään toimeentulon ansaitseminen vei kaiken ajan. Mutta kun nokkamiehet ja vaikuttajat touhusivat mielipiteineen mukana politiikassa, poliittisten kuppikuntaisuuksien vaikutus tunkeutui jokaiseen asiaan emigranttityhdyskuntien toiminnoissa – hätäavun jakelusta koulujen ja vanhainkotien perustamiseen.

Suomessa politikointi ja sen kaikenlaiset sivuvaikutukset tuntuivat emigranttityhteisöjen elämässä jopa poikkeuksellisen korostuneesti, koska po-

liittiset ryhmittymät yrittivät kilpajuoksussa saada jalansijan Neuvostoliiton rajan tuntumasta. Kannaksella eli vähintään useita kymmeniä venäläisiä, jotka saivat leipänsä emigranttijärjestöjen edustajina ja organisoimalla tiedustelua itärajan taakse. Tähän liittyneet lieveilmiötkin olivat rajuja. Neuvostovaltion huoli emigranttien toiminnasta heijastui vastavakoilun ylettömänä runsautena sekä Suomen rajoilla että Suomessa. Myös Suomen turvallisuuspoliisille pakolaisten aktivismi aiheutti paljon päänsärkyä.

Yksi syy ”ryssien” Suomessa saamaan vihaan oli muun ohella se, että jyrkimmät emigranttitahot eivät 1920-luvun alussa halunneet tunnustaa maan itsenäisyyttä, vaan olivat liittämässä aluetta suur-Venäjään korkeintaan jonkinlaisena maakuntana. Näkemyksen esittäjiä karkotettiin aikaleimalla Suomesta, mutta ulkomailla emigranttilehdissä näkyi kotvan vastaavia ajatuksia. Ajan mittaan suhtautumistavat toki lievenivät, ja esimerkiksi legitimistit ja *mladorossit* korostivat kunnioittavansa Suomen asemaa.

Suomen turvallisuuspoliisin yhä kasvaneena tehtäväkenttänä oli 1920-luvun lopulla pyrkimys estää ennakkolta sellaisia emigranttien hankkeita, jotka viittasivat oikeisiin toimia aktiivisesti Neuvostoliitossa. Myös Etsivän keskuspoliisin päällikkö Esko Rieki korosti ehkäisemisen tärkeyttä, sillä rajantakaisista törmäilyistä ei hänen mielestään ollut Suomelle muuta kuin ulkopoliittista haittaa. Rasakaaksi taakaksi valvonnalle muodostui myös neuvostotiedustelun soluttautuminen emigranttijärjestöihin, pakolaisten sotkeutuminen neuvostovakoiluun ja uhka kommunismin leviämisestä heidän keskuuteensa. Politikoivia emigrantteja joutui kuulusteluihin, kotitarkastuksia järjestettiin ja järjestöjä lakkautettiin. (Nevalainen 1999, 94-95)

Emigranttityhteisöissä kulutettiin paljon voimia, paperia ja ääntä yrityksissä kaataa neuvostovalta rajojen takaa. Samoin käytettiin runsaasti energiaa suunniteltaessa kotiinpaluun jälkeistä uutta Venäjää. Hankkeet valuivat hukkaan; neuvostojärjestelmää ei saatu kumottua. Jäljelle jäi pääosin vain pettymystä, turhautumista ja epätoivoa.

Lähteet

- Andrew, Christopher & Gordievsky, Oleg (1991), *KGB: The Inside Story of its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev*. London, Sydney, Oakland and Toronto: Holder and Stoughton.
- Bakich, Olga (1994), Charbin: "Russland jenseits der Grenzen" in Fernost. – *Der grosse Exodus*. Hrsg. von Karl Schlögel. München: Verlag C. H. Beck, 304-328.
- Baschmakoff, Natalia & Leinonen, Marja (2001), *Russian Life in Finland 1917-1939: A Local and Oral History*. Studia Slavica Finlandensia; XVIII. Helsinki: Institute for Russian and East European Studies.
- Burbank, Jane (1986), *Intelligentsia and Revolution. Russian Views of Bolshevism 1917-1922*. New York: Oxford University Press.
- Dallin, Alexander (1981), *German Rule in Russia 1941-1945. A Study of Occupation Policies*. London: Macmillan.
- Geifman, Anna (1995), *Thou Shalt Kill. Revolutionary Terrorism in Russia, 1894-1917*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Holthoer, Rostislav (1991), *Uskollinen venäläinen*. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Johnston, Robert H. (1988), "New Mecca, New Babylon". *Paris and the Russian Exiles, 1920-1945*. Kingston and Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Marrus, Michael R. (1985), *The Unwanted. European Refugees in the Twentieth Century*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- Nevalainen, Pekka (1999), *Viskoi kuin Luoja kerjäläistä. Venäjän pakolaiset Suomessa 1917-1939*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia; 742. Hämeenlinna: SKS.
- OIRVR (1997), *Otšerki istorii rossijskoi vnešnei razvedki* 3. Red. Je. M. Primakov. Moskva: Meždunaronyje otnošeniija.
- Pankakoski, Johanna (1991), *Venäläisten emigranttien poliittinen liikehdintä Suomessa vuosina 1918-1927*. Suomen historian pro gradu -tutkimelma. Jyväskylän yliopisto.
- Pipes, Richard (1991), *The Russian Revolution*. New York: Alfred A. Knopf.
- Schlögel, Karl (1994), Berlin: "Stiefmutter unter den russischen Städten." – *Der grosse Exodus*. Hrsg. von Karl Schlögel. München: Verlag C. H. Beck, 234-259.
- Simpson, John Hope (1939), *The Refugee Problem. Report of a Survey under the Auspices of the Royal Institute of International Affairs*. London, New York: Oxford University Press.
- Subtelny, Orest (1994), *Ukraine. A History*. Toronto, Buffalo and London: University of Toronto Press.
- Suomela, Julitta (2001), *Rajantakainen Venäjä. Venäläisten emigranttien aatteelliset ja poliittiset mielipiteet Euroopan venäläisissä sanomalehdissä 1918-1940*. Bibliotheca Historica; 67. Pieksämäki: SKS.
- Tynni, Aale (1990), *Inkeri Inkerini*. Juva: WSOY.
- Volkman, Hans-Erich, *Die Russische Emigration in Deutschland 1919-1929*. Marburger Ostforschungen, Band 26. Würzburg: Hölzner Verlag.